

Komentaras

2012 m. lapkričio 30 d.

Kiek dar galima užkrauti ant „Sodros“ pečių?

Apie pensijų reformą kiekvienas turi savo nuomonę, deja dažniausiai diskusija nukrypsta nuo problemos esmės – struktūrinio „Sodros“ deficito – prie pasvarstymų apie į akcijų rinkas investuojančių pensijų fondų vertės nepastovumą. Diskusiją apsunkina ir užprogramuotas kartų konfliktas – akivaizdu, kad dabartinė „Sodros“ struktūra stumia į pražūtį, tačiau tie, kurie į pensiją išeis jau netrukus, tos pražūties, ko gero, dar nepajus.

Todėl svarstant apie pensijų reformą reikėtų kalbėti ne apie primityvų „Sodros“ ir pensijų fondų supriešinimą, bet apie einamųjų įmokų ir įmokų kaupimo pagrindų veikiančias pensijų sistemas. Šiuo metu „Sodros“ modelis yra paremtas einamųjų įmokų sistema, kuri buvo sukurta 19 amžiuje Prūsijoje. Dirbantieji mokėjo įmokas, iš kurių buvo išlaikomi pensininkai. Akivaizdu, kad tokia sistema gali veikti dirbančiųjų skaičiui smarkiai lenkiant pensininkus, o ir tie dirbantieji turi būti sąlyginai jauni.

Kokia situacija yra Lietuvoje? 1990 m. Lietuvoje buvo maždaug 3,7 mln. gyventojų ir 23 proc. jų buvo iki 14 metų amžiaus vaikai, o 11 proc. buvo vyresni nei 65 metų amžiaus. Pernai Lietuvoje buvo maždaug 3 mln. gyventojų, iš jų 15 proc. buvo vaikai, o senolių buvo jau 17 proc. 1994 m. (tiek siekia statistika) Lietuvoje gimė 42 tūkst., 2002 m. – 30 tūkst., o pernai – 34 tūkst. vaikų. Dirbančiųjų (taigi mokančių „Sodrai“) skaičius 1998 m. siekė 1,49 mln. žmonių, 2011 m. – 1,23 mln. Įdomu pastebėti, kad visa prieinama darbo jėga (visi potencialūs įmokų mokėtojai) Lietuvoje pernai buvo mažesnė nei dirbusiųjų ir įmokas mokėjusių skaičius 1998 m. Tuo tarpu pensijos gavėjų skaičius Lietuvoje 1995 m. siekė 895 tūkst., 2011 – 941 tūkst. Taigi „Sodros“ įmokų gavėjų skaičius nenumaldomai didėja, kai mokančių į fondą – mažėja.

Šių skaičių citavimo tikslas yra ne gąsdinti, bet išblaivinti – dabartinis „Sodros“ veikimo principas neveikia. Būtent dėl struktūrinių problemų, o ne dėl pervedimų pensijų fondams išaugo milžiniška skylė „Sodros“ ir nacionaliniame biudžetuose.

Vienintelis problemos sprendimo būdas jauniems žmonėms yra atsidėti ateičiai, nes dabartinė sistema gali „nepaveikti“ – racionaliam jaunam žmogui sunku tikėti, kad mums išėjus į pensiją bus kam ją mokėti. Darbuotojas (kartu su darbdaviu) „Sodrai“ kiekvieno mėnesio gale perveda trečdaliį savo atlygio. Taupyti lieka iš likučio, o dabartinė sistema leidžia taupyti ir iš šio mokesčio – nedidelę dalį „Sodros“ įmokos atsidėti savo ateičiai, su aiškiai įvardinamu ir aiškiai matomu, pinigine verte išreikštu turtu, kuris yra paveldimas.

Gyventojų taupymą iš „Sodros“ mokesčio dalies valstybė skatins prie gyventojų įmokos pridėjusi kelis procentus nuo vidutinio darbuotojo užmokesčio (VDU). Šis skatinimas yra progresinis, t.y. kuo žmogus uždirba daugiau tuo valstybė jam mažiau atidės ateičiai. Žinant dar menką lietuvių finansinį išprusimą valstybės paskata, nors ir progresinė, kaupti savo ateičiai turėtų būti vertinama teigiamai. Beje kaupiantieji netenka dalies papildomos „Sodros“ pensijos senatvėje, tačiau šią netektį teoriškai per ilgą laiką turi kompensuoti taupomo turto prieaugis.

Akivaizdu, kad žmonėms, kurių pensija jau ne už kalnų, kaupimo būdas netinka, o sąlyginai jauniems netinka dabartinė „Sodros“ sistema. Kitais žodžiais tariant, tie, kas kaupti pensijai galės dar ilgą laiką, neabejotinai norės kaupti pinigus, o ne „Sodros“ pažadus. Tie, kas pensiją gaus jau greitai metu, rūpinasi tuo, ar „Sodra“ pinigų turės artimiausiu metu ir pervedimai į pensijų fondus (šiaip jau tos pačios mokesčių mokėto įmokos) tampa šaltiniu, kur tų pinigų galima gauti. Ir nieko čia nepadarysi – valstybė dabartinėje situacijoje privalo skatinti taupymą ir pereiti prie kaupimo principu paremtos pensijų sistemos, kad išvengtų finansų katastrofos po kelių dešimtmečių, bet ir dabartiniams pensininkams įsipareigojimus vykdyti reikia.

Panašu, kad norint nedidinti valstybės skolos ateityje teks labiau apmokestinti vartojimą ir sąlyginės prabangos išlaidas, taip skatinant taupymą ir atsidėjimą ateičiai, o iš papildomų surinktų pinigų vykdyti įsipareigojimus dabartiniams pensininkams. Jeigu palaipsniui pereisime prie kaupimo sistemos šie mokesčiai ilguoju laikotarpiu mažės. Tačiau, jeigu niekas nebus keičiama, viešųjų valstybės finansų laukia liūdnos dienos.

Interesų deklaracija: Autoriaus darbdavys yra investicijų valdymo bendrovės savininkas. Autoriui palankesnė yra kaupimo pagrindų paremta pensijų sistema.

Rokas Bancevičius

Vyresnysis analitikas

Ekonominių tyrimų padalinys